

Gökova'da Yürütülen Kıyı Alanları Yönetimi Temelli Projeler Envanteri ve Korumada Verimlilik

**Cem O. Kıraç^(1,2), Doç. Dr. Vahdet Ünal^(1,3), N. Ozan
Veryeri⁽¹⁾, Doç. Dr. Harun Güçlüsoy^(1,4,5) ve
Prof. Dr. Ahmet C. Yalçiner^(1,6)**

- (1) *Sualtı Araştırmaları Derneği, Akıncılar Sok. 10/1
GMK Bulvarı, Maltepe, 06580 Ankara
Tel: 0312 230 3520 - Faks: 0312 230 3523
E-posta: sad@sad.org.tr*
- (2) *Ulaştırma Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı, Deniz ve
İçsular Düzenleme Genel Müdürlüğü,
Hakkı Turaylıç Caddesi No:5, Emek, 06510 Ankara
E-posta: cemorkunkirac@denizcilik.gov.tr*
- (3) *Ege Üniversitesi Su ürünleri Fakültesi, 35100 Bornova, İzmir
Tel: 0232 311 5226 - Faks: 0232 388 3685
E-posta: vahdetunal@gmail.com*
- (4) *Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, Çevre ve Sürdürülebilir
Kalkınma Programı, BM Binası, Birlik Mah., 2. Cad., No:11,
Çankaya, 06610 Ankara
Tel: 0312 454 1100 - Faks: 0312 496 1463
E-posta: harun.guchusoy@undp.org*
- (5) *Dokuz Eylül Üniversitesi, Deniz Bilimleri ve Teknolojisi
Enstitüsü, Bakü Bul.100, 35340, Inciraltı, İzmir
Tel: 0232 278 5565 - Faks: 0232 278 5078
E-posta: harun.guchusoy@deu.edu.tr*
- (6) *Orta Doğu Teknik Üniversitesi, İnşaat Mühendisliği Bölümü,
Deniz Mühendisliği Araştırma Merkezi, 06800 ODTÜ, Ankara
Tel: 0312 210 5438 - Faks: 0312 210 1800
E-posta: yalciner@metu.edu.tr*

Özet

Gökova Körfezi'nin bir bölümünü de içine alan Gökova Özel Çevre Koruma (ÖÇK) Bölgesinde genel anlamda "Kıyı Alanları Yönetimi" konusunda birçok araştırma ve koruma projesi yürütülmüş ve halen de yürütülmeye devam etmektedir. Projelerin bir kısmı tamamen Bütünleşik Deniz ve Kıyı Alanları Yönetimi (BDKAY) kapsamına girerken, diğer bir kısmı ise BDKAY için temel teşkil edecek bileşenlerden bir veya birkaçını kapsayacak şekilde spesifik konular üzerine gerçekleşmiştir.

Bu çalışmada, Gökova ÖÇK Bölgesinde 2000 senesinden günümüze kadar gerçekleştirilmiş ve devam etmekte olan projelerin envanteri çıkarılmıştır. Bölgede, 2000-2012 yılları arasında toplam 11 proje yürütülmüş olup, bunlardan ikisi ise devam etmektedir. Bu projelerden bazılarını bizzat ilgili resmi kurumlar ulusal bütçeden yaptırmış, diğerleri ise uluslararası fon kaynaklı ama yine ilgili resmi kurum onaylı ve ortaklı projeler olarak gerçekleşmiştir. Tüm projeler kapsamında birbirinden farklı toplam 40 iş bileşeni (veya faaliyet kategorisi) ortaya çıkarılmıştır.

Ayrıca tüm projelerin çalışma konuları ve iş bileşenleri incelenmiş ve bundan sonra alanda gerçekleştirilmesi düşünülen projelerin tasarlanmasında yardımcı olabileceği düşünülerek her bir projeye karşılık, gerçekleşen iş bileşenleri veya ilgili aktivite kategorileri matris tablosunda sunulmuştur. Böylelikle alanda aynı tip projelerin tekrarının engellenebileceği, zaman, iş gücü ve para tasarrufunda bulunulacağı düşünülmüştür. Bununla birlikte, bu çalışmanın asıl amacı, alanda yeterince proje yapılıp yapılmadığına ilişkin belirlemede karar destek sürecine katkıda bulunmaktır. Bu değerlendirme ardından, gelecek proje veya çalışmaların buna göre planlanması, eğer yeterince çalışma yapıldıysa, söz konusu mevcut projelerin verileri ile Bütünleşik Deniz ve Kıyı Alanları Yönetim Planlamasının hayata geçirilmesini kolaylaştırmaktır. Çalışmanın sonuçları kıyı alanları konusunda karar alıcılar ve yöneticiler için rehberlik edeceği düşünülmüştür.

Anahtar Sözcükler

Gökova ÖÇK Bölgesi, Bütünleşik Deniz ve Kıyı Alanları Yönetimi, Projeler envanteri, Projeler iş bileşenleri, Yönetim planı, Proje geliştirme ve korumada verimlilik.

Giriş

Gökova Türkiye'nin en büyük körfezlerinden biri olup, ülkenin güneybatı ucunda, Ege ve Akdeniz'in kesiştiği bir noktadadır. Gökova Körfezi toplam deniz alanı 1752 km² iken Gökova ÖÇK Bölgesi toplam kıyı uzunluğu adalar hariç 272

km, toplam deniz alanı 307 km²'dir (Kıraç ve Veryeri, 2010). Son olarak 2010 senesinde mülga ÖÇKK Başkanlığının aldığı plan kararı ile Gökova ÖÇK Bölgesinin sadece deniz alanı artırılarak toplam deniz alanı 822,49 km² ye çıkmıştır (Anon., 2010). Gökova beldesi ile Akyaka, Akçapınar, Akbük (Sarıç), Çamlı, Taşbükü, Karaca, Bayır ve Aşağı Bördübet köyleri ve Ören ilçesi kıyıda başlıca yerleşim alanlarıdır. Gökova ÖÇK Bölgesi kıyıları; Muğla İli, Ören, Ula, Gökova ve Marmaris İlçelerinin sorumluluk sahası içerisindedir. Koruma alanının karada önemli bir bölümü aynı zamanda 1. derece doğal sit alanıdır. Bu ve benzeri koruma alanlarında biyolojik, sosyal ve ekonomik bileşenler, risk ve tehdit analizleri üzerine geliştirilen tüm çalışmaların neticesinde beklenen sonuç, alanın ekolojik ve kültürel değerleri ile korunması ve alandaki sosyo-ekonomik faaliyetlerle birlikte bölgenin sürdürülebilir bir *deniz-kıyı alanları bütünlüğü yönetim planlaması ve yönetim modeline* kavuşmasıdır.

Gökova Körfezi; temsil ettiği sağlıklı Akdeniz deniz ve kıyı ekosistemleri, turizme katkısı, balıkçılık potansiyeli, doğal peyzaj güzellikleri ile tarihi ve kültürel varlıkları bakımından ülkemizin en önemli kıyı alanlarından birini oluşturur. Bu önemli ve çok çeşitli değerlerin ancak bütüncül bir yaklaşımla korunabileceği ve gelişmesine yardımcı olunacağı açıktır. Bu ise, sağlıklı tasarlanmış ve uygulanan bir BDKAY planı geliştirilmesi ve uygulanması ile mümkündür. Planların revizyon ömrü ortalama 5 yıl olarak belirlenirken, hassas habitat ve türler özelliklerine göre mevsim/yıl bazında tekrarlanan araştırma çalışmaları ile izlenir. Araştırma çalışmaları "izleme" kapsamında düzenli periyotlarla tekrar edilirken bu çalışmalardan beklenen bir sonuç ise değişen girdi ve çıktılarını belirleyerek ekolojik ve ekonomik hedefler üzerine risk analizi değerlendirmelerinde bulunmaktır. Risk analizi değerlendirmeleri bölge ve ülkeye göre değişken kriter ve önceliklerle ele alınabilir. Buradaki nihai amaç, alanda var olabilecek sorunların ölçekleri kontrol edilebilecek seviyede iken zamanında ve etkin müdahale edebilme yeteneğine sahip olmak ve uygulamaktır. Bildirinin konusu gereği ele alınan proje çalışmaları envanterinde gözlemlenebilecek mükerrer çalışmaların önüne geçilmesi noktasında BDKAY Planlarının en önemli çıktılarında biri olan Yürütme Planı Akış Şemasında hangi amaca ulaşmak üzere, hangi kurumun hangi zaman diliminde görev alacağı, sonuç ve çıktılarının ne şekilde somutlaşacağı veya belgelendirileceği belirtilir. Plan akış şeması, yürümekte olan işlerin tekrarını engelleyen bir koordinasyon sağlar. İlaveten, yapılmış olan bu çalışmaların kurum içi ve kurumlar arasında da dokümantasyon ve belgelenmesini de gerektirerek, alanda üretilmiş faaliyetlerle ilgili kurumsal bir hafızanın yerelde ve ulusal ölçekte oluşmasını sağlar. Planda yer alan, uygulama sırasında tekrar gözden geçirme ve revizyon ise plana esneklik kazandıran önemli bir unsurdur ve yöneticilere uygulama sırasında büyük kolaylık sağlar.

Gökova'da Yürütülen Projeler

Gökova Körfezi'nde gerçekleşen ve yürümekte olan *Projeler* Tablo-1'de ve *Projeler X İş Bileşenleri Kategorileri Matrisi* ise Tablo-2'de yer almaktadır.

Gökova ÖÇKB korumada ne kadar verimli?

Türkiye'de 1980'lere dayanan Kıyı Alanları Yönetimi (KAY) kavramının ortaya atılmasından sonra akademik camia, resmi kurumlar ve STK'lar arasında bu disiplin gelişmiş ve KAY kültürü yaygınlaşmıştır. Ancak buna rağmen, ülkemizde halen gerçek anlamda bir Bütünleşik Deniz ve Kıyı Alanları Yönetimi (BDKAY) hayata geçirilemediği görülmektedir. Elbette, bir kıyı alanında bütünleşik anlamda bir yönetim planı oluşturmak için bazı ön araştırmalar ve temel bilgilere sahip olunması gerekmektedir. Ancak BDKAY ve yönetim planlaması hazırlama öncesinde, gerekli ön araştırmaların senelere yayılan uzun bir zaman aldığı durumlarda yöre halkında ve paydaşlarda bir bıkkınlık meydana geldiği gözlenmektedir. Gerçekten plan işletilmek istendiğinde yerelde paydaşlardan destek yerine bir dirençle karşılaşıldığı görülmektedir. Gökova ÖÇK Bölgesi buna iyi bir örnektir. Gerçekleştirilen birçok proje sonucunda onaylanmış yönetim planı veya herhangi bir uygulamasını görmeyen yöre halkı ve paydaşlar korunan alan içerisinde, alan kullanım inisiyatifi tamamen sektörel baskılara göre yönelme eğilimi taşımaktadır. Bununla birlikte onaylı plan dahilinde arz edilmekte geç kalınan alan kullanım kararları talepler yönünde şekillenmektedir. Bir başka deyişle, paydaşlar talep artışıyla birlikte söz konusu kıyı alanının kullanımında, isteyerek veya mecburen, piyasa yönelimlerine teslim olmaktadır. Dolayısı ile BDKAY planı onaylanmadığı ve uygulanmadığı sürece, alanda esas amaçlar olan ekosistem koruma ve ekonomik faaliyetlerin sürdürülebilir yürütülmesi temel prensibi ve uygulamalarından giderek uzaklaşmaktadır.

Örneğin; Gökova kumsalında 2000'li yılların başında Kadın Azmağı ile Akçapınar Azmağı arasındaki kumsal sahilde 1 ticari okul işletmesi ile başlayan uçurtma sörfü aktivitesi 2008'de kumsalda 2 işletmeye çıkmıştır. Bildiride Tablo-1'de yer alan 4 ve 5 No.lu projelerin ardışık olarak tamamlanmasından sonra 2011'de Akçapınar Azmağı güneyine de sıçrayarak uçurtma sörf okulu toplam sayısı 4'e yükselmiştir. Daha sonra verilen izinlerle alan taşıma kapasitesini çok aşarak 2012 senesine gelindiğinde toplam 6 okul işletmesine çıkmıştır. Halbuki, bu bildiri envanterinde 1, 4 ve 5 No.lu projelerde Gökova sulak alanının ve özellikle Akçapınar Azmağı güneyinde kalan kıyısız alanda balıkçılar, su ve deniz kuşları ile yırtıcı kuşlar açısından tüm ÖÇK Bölgesinde en önemli alan olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte, bu alanın tüm bölgede avifauna açısından en fazla türe ev sahipliği yaptığı vurgulanmıştır (Kıraç ve Veryeri, 2010). Gökova kumulları güney kesiminde denizde avlanırken kaydedilen Türkiye'nin nadir kuşlarından bir çift balık kartalı (*Pandion haliaetus*) gözlemi tek başına bölgenin önemini ortaya koymaktadır. Benzer şekilde, Gökova sulak alanın tüm Körfez'deki en önemli yaban hayat yaşam sahası olduğu Gökova ICMM (Tablo-1) projesi ara ve sonuç

Türkiye'nin Kıyı ve Deniz Alanları IX. Ulusal Kongresi
14-17 Kasım 2012, Hatay-Antakya, L. BALAS (Editör)

Çizelge 1: Gökova ÖÇK Bölgesinde BDKAY Temelli Projeler Envanteri

	Gökova Körfezi'nde tamamlanan/devam eden projeler	Projeyi parasal destekleyen kurum	Projeyi yürüten kurum	Sene	Gökova ÖÇK Bölgesindeki coğrafi uygulama sahası
1	Bio-Gökova	GEF/SGP	GAS-Der	2000-2003	Akyaka ilçesi, Kadın Azmağı, Gökova sulak alan ve ovadaki 4 köy
2	Yavaş Kent (Citta Slow) Akyaka	Akyaka Belediyesi (kısmen)	Akyaka Kent Konseyi	2010-2011	Akyaka ilçesi ve Kadın Azmağı
3	Oceanos Gökova Denizel Biyolojik Çeşitlilik Araştırma Projesi	Mülga ÖÇKKB	İstanbul Üniv. ve Mülga ÖÇKKB	2008	Gökova ÖÇK Bölgesinde 0-40 metre arası derinlikte tüm deniz alanları ve kıyılar
4	SMAP III Gökova Projesi	AB	Muğla Üniv. ve Mülga ÖÇKKB	2009	Akyaka ilçesi, Kadın Azmağı ve Sedir Adası
5	Gökova ICMM (Gökova Bütünleşik Kıyı ve Deniz Alanları Yönetim Planlaması Projesi)	Rubicon, Mülga ÖÇKKB, BBI Matra fonlu	SAD-AFAG	2009-2010	Gökova ÖÇKB tüm deniz ve kıyı alanları, tüm deltalar ve adalar ile 0-40 metre arası derinlikteki deniz alanları
6	Gökova Körfezi'nde Balıkçılığa Kapalı Alanların Oluşturulması Projesi	UNDP-GEF SGP fonlu	SAD-EKOG	2010	Gökova ÖÇKB tüm kıyıları, tüm adalar ile 0-40 metre arası derinlikte tüm deniz alanları

Türkiye'nin Kıyı ve Deniz Alanları IX. Ulusal Kongresi
14-17 Kasım 2012, Hatay-Antakya, L. BALAS (Editör)

7	Kum Köpek Balığı İzleme ve Koruma Projeleri	Mülga ÖÇKKB	SAD-EKOG	2007-2010	Boncuk koyu
8	Akyaka Su Ürünleri Kooperatifi Faaliyetleri, Yakalanan Balık Miktarı ve Pazar Fiyatları Arasındaki İlişkinin Araştırılması	Ege Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projesi	Ege Üniv. Su Ürünleri Fakültesi	2008	Gökova ÖÇKB tüm deniz alanları ile Akyaka Balıkçılık Kooperatifi (Akyaka Beldesi)
9	Egeli Kadın Balıkçıların Desteklenmesi Projesi	Ayşegül Dinçkök	SAD-EKOG	2012	Gökova ÖÇKB dahilinde Akyaka, Akçapınar ve Sarnıç-Akbük
10	Gökova ÖÇKB'de Belirlenen Balıkçılığa Kısıtlı Alanlar ile Datça Bozburun ÖÇK Bölgesinde Selimiye ve Orhaniye Koylarında Balık Popülasyonlarının İzlenmesi Projesi	Mülga ÖÇKBB	EKAD	2010-2013	Gökova ÖÇKB balıkçılığa kısıtlı 6 alan ile Datça-Bozburun ÖÇK Bölgesi balıkçılığa kısıtlı potansiyel deniz alanları
11	Türkiye'de Deniz ve Kıyı Koruma Alanlarının Güçlendirilmesi Projesi	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (Ulusal Bütçe ve UNDP-GEF)	ÇŞB (TVKGM) ve UNDP	2009-2014	Gökova ÖÇKB tüm deniz ve kıyı alanları ile delta ve tüm adalar

Türkiye'nin Kıyı ve Deniz Alanları IX. Ulusal Kongresi
14-17 Kasım 2012, Hatay-Antakya, L. BALAS (Editör)

Çizelge 2: Gökova ÖÇK Bölgesinde Gerçekleşen Projelere Karşılık İş Bileşenleri Matrisi

No	Projeler	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
	İş bileşenleri											
	Ekoloji ve Coğrafya Araştırmaları											
1	Balık			✓	✓	✓	✓				✓	✓
2	Makrobentos			✓	✓	✓	✓					
3	Avifauna	✓				✓						
4	Su samuru	✓				✓						
5	Akdeniz foku					✓						
6	Kum köpekbalığı			✓		✓		✓				✓
7	Deniz çayırı (Posidonia)			✓		✓						✓
8	Batimetri					✓						
9	Kıyusal habitatların sınıflandırılması					✓						
	Balıkçılık, yat turizmi, tekne trafiği											
10	Balıkçılık				✓ ₁	✓	✓		✓	✓	✓	✓
11	Balıkçılık yönetimi				✓						✓	✓
12	Balık stokları tespiti					✓	✓		✓	✓	✓	✓
13	Deniz kirliliği analizi					✓						✓
14	Kadın Azmağı kirlilik analizi				✓							
15	Tekne sayımı ve deniz trafiği			✓ ₂		✓						
16	Balıkçı barınağı ve çekek yeri ihtiyaç analizi					✓						
17	Balık çiftlikleri			✓		✓ ₃						
18	Sosyo-ekonomik analizler				✓	✓			✓			✓
	Görüntüleme ve Belgeleme											
19	Havadan alan ve insan aktiviteleri fotoğraflama					✓						
20	Sualtı belgeleme ve görüntüleme			✓		✓	✓				✓	
21	Kıyı/Deniz habitat ve bio-çeşitlilik görüntüleme	✓	✓		✓	✓						✓
22	Kıyı/Deniz insan ve sektörel faaliyetler görüntüleme	✓	✓		✓	✓						✓

¹ Gökova İç Körfez (kısmen)

² Kadın Azmağı

³ Organik balık çiftliği olabirliği ve mevzuat çalışması

Çizelge 2: Gökova ÖÇK Bölgesinde Gerçekleşen Projelere Karşılık İş Bileşenleri Matrisi (devam)

	Doğal ve kültürel varlıkların korunması																					
23	Arkeolojik eserlerin korunması					✓ 4																
24	Sedir adası ve plaj kumunun korunması					✓ 5																
	Hukuk																					
25	Ulusal mevzuatın geliştirilmesi, mevzuat önerisi hazırlama									✓												✓
26	Ulusal mevzuatın AB müktesebatına uyum çalışması																					
	Tehdit analizi ve CBS																					
27	Sorunlar ve tehdit analizi	✓	✓ 6	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
28	Ekoloji, sosyo-ekonomi ve tehdit katmanları çalışması									✓	✓	✓										✓
29	CBS ve yönetim planlaması altlık çalışmaları									✓	✓	✓										✓
	Kapasite Artırımı, Doğa Koruma Bilinçlendirme																					
30	BDKAY yurtiçi seminer ve eğitimleri									✓	✓										✓	✓
31	BDKAY uluslararası ölçekte seminer ve eğitimler									✓	✓											✓
32	Doğa koruma üzerine eğitim ve bilinçlendirme	✓	✓			✓	✓	✓													✓	✓
	Paydaşların Katılımı																					
33	Paydaşların sorunları ve çözüm önerileri geliştirme									✓	✓										✓	✓
34	Yerel paydaşlarla ortak çalışmalar	✓	✓			✓	✓	✓														✓
	Yönetim Planlaması																					
35	Bütünleşik Kıyı Deniz Alanları Yönetim Planlaması									✓	✓											✓
36	Planlama modeli kullanımı									✓												
37	Zonlama / Mekansal planlama	✓ 7	✓ 8							✓	✓											✓

⁴ Sedir Adası

⁵ Sedir Adası

⁶ Akyaka kent ve çevre sorunları ve Kadın Azmağı koruma çalışmaları kapsamında

⁷ Akyaka ilçe, Kadın Azmağı ve Gökova sulak alanı ve ovası

⁸ Akyaka kent ve çevre sorunları ve Kadın Azmağı koruma çalışmaları kapsamında

Çizelge 2: Gökova ÖÇK Bölgesinde Gerçekleşen Projelere Karşılık İş Bileşenleri Matrisi (devam)

38	Bütünleşik yönetim mekanizmaları (modeli) geliştirme					✓														
39	Eylem planı geliştirme	✓	✓ ⁹			✓	✓													✓
40	Yönetim için fon oluşturma ve iş geliştirme																			✓

raporlarında vurgulanmıştır (Kıraç ve Veryeri, 2010). Kadın Azmağında ise tur teknelerinin 4. ve 5. No.lu projelerde 14 tekne ile sınırlanması sonucu çıktığı halde, sorumlu kuruluşlarca uygulamaya geçilmediğinden yönetim planı boşluğundan dolayı tekne işletme sayısı sektörel baskıya maruz kalarak şu an 27 tekneyi bulmuş olup, daha da baskı gözlenmektedir. Kadın Azmağı, su samuru (*Lutra lutra*) ve İzmir yalıçapkını (*Halcyon smyrnensis*) ve daha birçok üreyen su kuşu, deniz ve tatlısu balıkları ile tatlısu bitkileri için son derece önemli bir ekosistem teşkil etmektedir. Sulak alan sazlıkları içerisinde yer alan bu küçük ırmakta kapasite üstü tekne trafiği sonucunda oluşan dalga, atık yağ kirliliği ve motor gürültüsü habitat ve türler üzerine ciddi baskı oluşturmaktadır. Bu da gitgide ırmakta ekosistem bozulması ve aşırı gürültü sorunlarını ortaya çıkarmıştır.

Sedir adası için ise herhangi bir tekne veya ziyaretçi kota uygulaması konulmamıştır. Bu adadaki Kleopatra Kumsalı Türkiye’de ve dünyada iyi bilinen çok özel bir yerdir. Burası, *oolit* adı verilen krem ve açık kahverengi özel bir kumdan müteşekkil küçük bir kumsal olup, tüm Türkiye’de eşi benzeri yoktur. Akdeniz havzasında ise sadece Mısır’ın Akdeniz sahillerinde mevcuttur (Diler, 2007). Sedir adasının önemini artıran diğer değerler ise üzerinde barındırdığı Kedrai antik kenti ile peyzaj güzelliği ve turkuaz mavi denizidir. Aşırı turist ziyareti ve kumsal kullanım sonucunda, 1980’li yıllara ait fotoğraflar incelendiğinde (B. Akınoğlu *kişisel görüşme*, 2009), *oolit* kumsalın hem renginin koyulaşarak değiştiği hem de küçüldüğü ve şeklinin değiştiği görülmektedir. Kadın Azmağında taşıma kapasitesi hesaplaması yapıldığı üzere, Sedir adası için de yaşanan tekne ve ziyaretçi turist taşıma kapasitesi konusunun hesaba katılması gerektiği ve böylece ada ve buradaki özel kumsalın daha fazla bozulmaya maruz kalmadan sürdürülebilir şekilde varlığını devam ettirebileceği düşünülmektedir. Öte yandan, 1990’lı yıllarda, Akyaka ile Akbuk arasında kıyıda sahil yolunun açılmasıyla, hem betonlaşma hem de artan insan trafiğinden dolayı burada yer alan Akdeniz keşiş foku (*Monachus monachus*) yaşam alanlarının kalitesi ciddi şekilde bozulmuştur. Bölgede yapılan birebir saha çalışmalarında Akdeniz keşiş fokunun kullandığı mağaraların büyük çoğunluğu Akyaka ile Ören arasında yer aldığı belirlenmiştir. Oldukça ürkek bir canlı olan Akdeniz keşiş fokunun bölgede görme kayıtları balıkçılarla yapılan birinci elden görüşmelerle eskisine göre azaldığı tespit edilmiştir (Kıraç ve Veryeri, 2010). Yine talep oluşturacak bir yoğunluk olmadığı

⁹ Akyaka kent ve çevre sorunları ve Kadın Azmağı koruma çalışmaları kapsamında

bizzat projelerde tespit edildiği üzere, Marmaris İlçe sınırları içinde Karaca ile Boncuk koyu arasında tepeleri aşarak ilerleyen yeni bir toprak yol açılmıştır. Bunun sonucunda ileride bu kıyıda ki koylarda ekosistemi bozan betonlaşma örnekleri ortaya çıkması öngörülmektedir. Bunun en somut örneklerinden birisi Ferek Çayı ağzı ve civarında kıyının doldurulması ve yol genişletilmesi ardından ilave uçurtma sörfü firmalarının alanda faaliyete başlamasıdır. 2010 senesi Kasım ayında yapılan hafriyat çalışmaları SAD ile GAS-Der dernekleri tarafından sözlü ve yazılı olarak ilgili makamlar defaten bilgilendirildiği halde, 3621 sayılı Kıyı Kanunu'na açık ihtilafla Gökova Ferek çayı ağzında kıyıya gelen yol genişletilerek araçların ulaşabileceği boyuta getirilmiştir. Ardından kumullar, deniz kıyısı, sazlık alan ve sığ deniz taş ve toprakla doldurulmuştur. Söz konusu yasadışı kıyı dolgu faaliyet durdurulamamış ve bozulan doğal alan restore edilmemiştir. 2012 senesine geldiğimizde ise, bu kıyıda ilave uçurtma sörf okulları faaliyete geçmiş ve yaban hayat barındırma özelliği ortadan kalkmıştır. Çok iyi bilindiği üzere, bakir kıyılara ve koylara olan talep artışı, bu alanlara yol açılması ile başlamaktadır. Gökova ÖÇKB örneğinde olduğu gibi korunan alanlarda çok zaruri olmadıkça, kıyısız ekosistemlerin bozulmasını başlatabilen yol yapımları elde edilen bilgiler ışığında değerlendirilirse, hassas bölgelerin varlığı karar vericiler, ara yöneticiler ve teknisyenler tarafından bilimsel gerekçeleri ile anlaşılabilir, bunun sonucunda zaten doğayı bozacak eylemlerin gerçekleşmesi baştan kaçınılmış ve tartışmalara mahal verilmemiş olacaktır. Bilimsel çalışmalarda bulunan akademik camia, doğa koruma amaçlı faaliyet gösteren STK'lar ve sorumlu kurumların nihai arzusunun da bu olduğu düşünülmektedir.

“Foçinler” Ören'in hemen doğusundaki kayalık kıyılar olup, adından da anlaşılacağı üzere (Foçinler= Foça inleri, fok mağaraları) Nesli Kritik Derecede Tehlike Altında (CR) kategorisinde (IUCN, 2012) bir tür olan Akdeniz keşiş fokunun yaşadığı, ürettiği ve sığındığı kıyı mağaralarının sıklıkla yer aldığı bir alandır. Gerçekten de Gökova ICMM projesi saha çalışmalarında mağaralarda çok önemli üreme ve sığınma mağaraları bulunmuş, bunlara ilaveten el değmemiş kayalık kıyılarda 40'ın üzerinde yatabileceği ve dinlenebileceği kıyı kovukları tespit edilmiştir (Kıraç ve Ververi, 2010). Bu bildiriye yer verilen envanterdeki projelerden Gökova ICMM projesi sonuç raporunda Gökova ÖÇKB sınırları hemen dışındaki bu çok önemli habitat parçasının yapılacak sınır değişikliğinde mutlaka ÖÇK Bölgesine dahil edilmesi gerektiği önerilmiştir. Ancak proje sonuç raporunda ve toplantılarda vurgulanmasına rağmen yapılan ÖÇKB sınırı değişikliğinde bu nispeten oldukça küçük kıyı alanı dahil edilememiş, öte yandan kısa süre sonra Ören yakınındaki mevcut sınırdan Datça Yarımadası batı ucuna çekilen düz bir sınırla deniz alanı büyütülmüştür. Şu anda Gökova ÖÇK Bölgesi içindeki en önemli ve eşsiz Akdeniz keşiş foku üreme habitatı olan Foçinler kıyıları ÖÇK anlamında halen bir koruma statüsüne sahip değildir.

Gökova ÖÇK Bölgesinin en önemli sorunlarından birinin yasadışı ve kaçak balık avcılığı olduğu bilinen bir olgudur. Ekonomik değeri yüksek balıklardan orfoz ve lagos türlerinde av miktarı son senelerde gittikçe azalmaktadır (Ünal ve diğ., 2009). Özellikle barındırdığı trol avcılığına yasak saha, gırgır avcılığına yasak

saha ve her türlü avcılığa kapalı küçük ölçekli 6 adet Balıkçılığa Kapalı Alanlarda (BKA) ihlaller yaygındır. Yasadışı zıpkın avcılarının çok organize ve koordineli çalışma yöntemleri ile faaliyet gösterdiği bilinmektedir. Süratli şişme botlar, profesyonelce tasarlanmış şekilde karada ve denizde konuşlu yardımcı araçlarla bir gecede birkaç yüz kiloya varacak av kapasitesi ile ekonomik değeri yüksek olan balıkları zıpkınla avlamakta ve karaya çıkarabilmekte ve satışını gerçekleştirmektedir. Mevzuatı yürürlüğe koyan Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığının ilgili birimleri ve taşra teşkilatının imkânlarını iyileştirerek yasadışı trol, gırgır, alamana ve gece tüple ve ışıkla yapılan zıpkın avcılığına karşı gerek denizde SG botlarınca yapılan denetimlere takviye olarak destek vermesi, gerekse –mevzuata göre yasak olan- zıpkınlı orfoz ve lagos türlerinin karada satışını (balık pazarları ve restoranlarda) denetleyerek koruma ve denetleme verimliliğini maliyeti nispeten çok daha düşük bu yöntemle artırabileceği düşünülmektedir. Ancak karadaki denetimlerin 2009 ve 2010'daki az sayıda başarılı denetleme ve cezai işlem uygulamalarına rağmen genel olarak arzu edildiği seviyede oturtulmadığı ve yasadışı balıkların Akyaka, Çamlı ve Marmaris gibi önemli turistik merkezlerde yaygın olarak balık pazarları ve restoran tezgâhlarında satışların yapıldığı saha çalışmalarında gözlenmiştir. Yaşanan denetim ve koruma etkinliği sorunu dışında, Gökova'da STK'lar, kıyı balıkçıları, akademisyenler, yerel yönetimler ve ilgili resmi birimlerce büyük bir özveri, mutabakat ve başarı ile ilan edilmesi sağlanan 6 adet BKA sınırlarının şamandıralıma ile belirgin hale gelmesinin sağlanamadığı da balıkçılarca yapılan eleştirilerin arasındadır. Tüm bunların sonucunda ortaya çıkan sorunlardan en önemlisi; kendi rıza ve imzalı onayları ile zaten dar olan avcılık sahaları yanında BKA uygulamalarına razı olan kıyı balıkçıları ve balıkçılık kooperatifleri yönetimleri (bırakma ağ ve paragat kullanarak avlanan geleneksel balıkçılar), büyük bir ümitsizliğe düşmekte, yasakların yeteri kadar denetlenemediği ve gözlerinin önünde hem yasadışı av yapılması hem de tezgahlarda yasadışı balıkları görmesi sonucunda, deniz koruma ve mevzuat çalışmalarına olan inançlarının azalmasıdır. Bunun sonucunda geleneksel av yöntemleri dışında, yasadışı (ve aşırı) avlanan trol, gırgır, alamana ve zıpkıncı su ürünleri avcıları gibi kendilerinin de yasakları delme hakları olduğuna dair “yanlış ve tehlikeli” bir mantık geliştirmeleridir. Ayrıca BDKAY yürürlüğe girmediği ve plan maddelerinin etkin yerine getirilmediği sürece, en azından bir kısım kıyı balıkçılarınca, BKA'lar konusunda sonraki paydaş toplantıları ve ortak çalışmalarda ilgili resmi birimlere ve araştırma ve koruma amaçlı projelerde birlikte çalıştıkları ve destek oldukları akademisyenler ve STK'lara karşı “koruma sağlanamadığı gerekçesiyle” -denetleme sorumluluğu bu kuruluşlarda olmamasına rağmen- bir güven eksikliği yaşanmakta, söz konusu paydaşlar arasında sürtüşmeler meydana gelmektedir. Bu ise, hiç arzu edilmediği üzere, tüm balıkçılık kooperatifleri içinde ve diğer üyeler arasında muhalefet, ciddi kafa karışıklığı ve koruma hedeflerinde önceliklerin değişmesi riskini ortaya çıkarmaktadır. Sonradan içinde bulunduğumuz süreçte telafi edilse de, 2010 ile 2012 seneleri arasında bizzat yaşandığı üzere balıkçıların düşünsel anlamda ulaştığı bu nokta deniz ve kıyı alanları koruma çerçevesinde arzu edilen en olumsuz süreçlerden biridir.

Yat turizmi, günübürlük tekneler ve balıkçıların yoğun olarak kullandığı koylarda ve kıyılarda deniz erişmelerinin (*Posidonia oceanica*) azaldığı veya yok olduğu gözlenmiştir. Yatlar ve gezi teknelerinden dolayı Çamlı ve Malderesi'nde (Okluk koyu) türün deniz dibinde tamamen yok olduğu ve Akbük koyunda büyük oranda görülmediği tespit edilmiş. Gökova iç körfezinde ise deniz erişte yataklarına hiç rastlanmamıştır. Ayrıca, tekne demir zincirleri ve demirlerin sadece deniz erişmelerini değil, nadir Pina midyesi (*Pinna nobilis*) gibi önemli türlerle temsil edilen deniz dibi yaşamını olumsuz etkilediği araştırmalarda tespit edilmiştir (Kıraç ve Veryeri, 2010). BDKAY yeni bir kavramdır ve artık sadece kıyı değil deniz alanlarını da kapsamaktadır. Dolayısıyla, özellikle bahsedilen koyların yanı sıra Gökova'da; Karaca, Longoz ve Tuzla'da deniz trafiği ve tekne demirleme kapsamında yoğun kullanılan deniz alanlarında mekânsal planlama yapılması ve deniz eriştesi yataklarının aşırı demirleme sonucunda tahribini engellemek amacıyla teknelerin demirleme noktalarında yeterli miktarda tonozlu şamandıra ve mapa sistemlerinin tasarlanması ve yatırım planlarına alınması öngörülmüştür. Türkiye'de bilinen tek örnek olarak, bunun Fethiye-Göcek ÖÇK Bölgesi'nde Göcek koylarında bazı sorunlara rağmen başarıyla uygulandığı bilinmektedir.

Gökova ÖÇK Bölgesi 1988'de korunan alan ilan edildiğinden bu yana 24 sene içinde, ölçülebilir kıstaslara dayanarak, hedeflenen doğal değerlerin korunmasından uzaklaştığı gözlenmektedir. Yabani habitatlar ve Akdeniz foku, kum köpek balığı, su samuru, İzmir yalıçapkını, balık kartalı, deniz çayırı, orfoz ve lagos (*Ephinephelinae*) gibi türler Gökova ÖÇK Bölgesinde ve Gökova sulak alanı ve kumulları ile Kadın Azmağında son 20 yılda azalma eğilimindedir. Buna benzer, biyolojik çeşitlilik ve ekosistem üzerine zaman zaman tehdit boyutunda baskı teşkil edebilen ve kontrolsüz artış gösteren başkaca ekonomik sektör örnekleri de mevcuttur. Tüm bu örnekler dikkatlice incelendiğinde, sıkı korunması gereken çekirdek koruma alanları oluşturulmadığı, kullanılan alanlarda ise taşıma kapasitelerinin çok üstüne çıkıldığı açıkça görülecektir. Dolayısıyla, bu şekilde devam etme durumunda, plansız ve aşırı kullanımın doğal alanları daha da yıpratması ve bazı türlerin bölgeden kaybolma limitine varması sonucu doğacaktır.

Sonuç

2000-2012 seneleri arasında toplam 11 proje ve çok fazla sayıda proje bileşen faaliyeti Gökova ÖÇK Bölgesinde azımsanmayacak bir proje birikimi anlamına gelmektedir. Bu proje sonuçlarından ve elde edilen kıymetli deneyimlerden özellikle karar vericilerin, ara yöneticilerin, uzman ve teknisyenlerin mutlaka yararlanması gerektiği değerlendirilmektedir.

Şu ana kadar gerçekleşen ve halen yürütülen projelerin bilimsel çıktılarında yararlanılırsa, Gökova ÖÇK Bölgesi sınırlarında büyük olasılık başka araştırma projelerine gerek kalmadan, eldeki verilerle kısa zamanda ve eksiksiz bir BDKAY Planı çıkarılabilecek ve uygulamaya konulabilecektir. Uygulamadaki

etkinlik ve başarı ise başka bir inceleme konusu olup, bu bildiriye yer verilmemiştir.

Teşekkür

Gökova Körfezi'nde balıkçılıkla ilgili araştırmalar yapan Muğla Üniversitesi'nden Yrd. Doç. Dr. Mustafa Erdem ve denizel biyolojik çeşitlilikle ilgili araştırmalar sürdürmüş olan İstanbul Üniversitesi'nden Prof. Dr. Erdoğan Okuş hocalarımızı ve yine doğa, kıyı ve deniz alanlarını korumak için bölgede en az 25 senesini vererek özveriyle koruma ve araştırma çalışmaları yapan Gökova Akyaka'yı Sevenler Derneği eski başkanı Bahar Suseven'i rahmetle anıyoruz.

Makalede yer alan projelerde görev alan ve halen çalışan adını sayamayacağımız birçok STK üyesi, akademisyen, kamu görevlisi ve doğa korumacılara tek tek teşekkür ederiz. En önemli paydaşlardan biri olan balıkçıları temsilen bölgedeki üç adet Su Ürünleri Kooperatifi yöneticilerine Akyaka'dan Can Görgün ve Taner Özcan'a, Akçapınar'dan Muhammet Aslan'a ve Sarnıç-Akbük'ten Mustafa Uysal'a ve ayrıca doğa dostu avlanma erdemini gösteren tüm geleneksel balıkçılarımıza gösterdikleri samimi işbirliği ve sabırlı desteklerinden dolayı ayrı ayrı teşekkür ederiz.

Kaynaklar

Akinoğlu, B. (2009), Kişisel görüşme, Ankara, Ocak 2009.

Anonim (2010), "Bakanlar Kurulu Kararı", Karar Sayısı : 2010/1089, *Resmî Gazete*, Sayı 27793, 22 Aralık 2010.

Diler, A. (2007), "*Kedreai, Sedir Adası*", SMAP III Gökova Projesi, ArkeoPera Yayınevi, İstanbul. 92 s.

IUCN (2012), Red List <http://www.iucnredlist.org/details/13653/0> ver. 2012.1

Kıraç, C.O. ve Veryeri., N.O. (2010), "*Gökova Bütünleşik Deniz ve Kıyı Alanları Yönetim Planlaması Projesi*" BBI Matra ve ÖÇKK Başkanlığına Sunulan Sonuç Raporu. SAD-AFAG. Ekim 2010, Ankara. 92 s. + Ekler.

Ünal, V., Erdem, M., Göncüoğlu, H., Güçlüsoy H. ve Tosunoğlu, Z. (2009), "Management paradox of groupers (Epinephelinae) fishing in the Gökova Bay (Eastern Mediterranean), Turkey" *International Journal of Food, Agriculture & Environment – JFAE* Vol.7: (3&4).